

Kleinbedrijf Index

3e kwartaal 2021

Samenvatting KBI

Ondernemersloon en weerstandsindex te laag ondanks goed derde kwartaal

De gerealiseerde derde kwartaalcijfers laten een verbetering zien ten opzichte van Q2(1). Hoewel de omzetindex nauwelijks stijgt, presteren alle sectoren op of meestal boven het omzetsniveau van 2019 (pré-corona). De continuïteit verbetert zichtbaar en het aantal bedrijfssluitingen daalt van 4% naar 2,6%. Een groot deel van de ondernemers gebruikt (pensioen en investering)reserves en privé spaartegoeden om de schuldenpositie van hun bedrijf te verminderen. Dat verklaart ook dat er geen geld is om in het bedrijf te investeren.

Ondanks dit optimisme zien we tegelijkertijd ook dat ondernemers minder vertrouwen hebben in een gunstig bedrijfsresultaat in Q4. Hoewel nog positief, +21, daalt het ondernemersvertrouwen met 7 punten. Ander punt van zorg zijn de blijvende geringe marges bij 42% van de ondernemers. Ook verwachten ondernemers in het vierde kwartaal nog minder te investeren dan in Q3. Dit geld hebben ze immers gebruikt om hun schuldenpositie te verkleinen.

Verder stijgt het ondernemersloon nauwelijks. Nog steeds krijgt 36% van de ondernemers een beloning onder bijstandsniveau. Wel trekken de ondernemerslonen in de horeca bij en verschillen starters niet meer van gevestigde ondernemers. De weerstandsindex (solvabiliteit) daalt verder. Per eind september 2021 is 28% van de ondernemers technisch failliet.

Daarbij komt dat ondernemers de weg niet weten te vinden naar fiscale gunstige investeringen en subsidies. Veel fiscale regelingen blijven onbenut en staan op een lager peil dan in 2015(2). Met uitzondering van de kleine investeringsaftrek, die door bijna de helft van de ondernemers wordt gebruikt. Ondernemers laten daarmee veel geld liggen dat ingezet kan worden voor innovaties of verduurzaming.

Tot slot zien we dat met het wegvallen van de steunmaatregelen Nederland dezelfde richting opgaat als Aruba, Bonaire en Curaçao(3). Ondernemers zonder personeel scoren inmiddels hoger op continuïteit (74) dan ondernemers met personeel (67). Het ziet er naar uit dat een grote groep ondernemers, circa 40%, zich ontwikkelt tot marginale bedrijven. Zelfs met steun van een partnerinkomen kunnen zij nauwelijks in hun levensonderhoud voorzien, maar nemen zij wel ondernemersrisico.

1. Van Teeffelen en Renssen (2021), KBI Q2: [Omzet en continuïteit en verbeteren sterk, maar zorgen nog niet voorbij](#).

2. Van der Veen, Van Teeffelen, Ibrahimovic en Lentz (2015), [Mkb financiering: behoefteonderzoek en analyse](#)

3. Van Teeffelen en Renssen (2021), [SBI 2021 for Aruba, Bonaire and Curaçao: Severely Hit Businesses Expect a Bright Near Future](#)

Aanbevelingen

- » Er is grote behoefte aan achtergesteld risicokapitaal om het weerstandsvermogen van bedrijven te verbeteren. Het weerstandsvermogen zakt weer in.
- » Er is directe inkomenssteun nodig voor een grote groep geraakte ondernemers. Door de gewijzigde Wet gemeentelijke schuldhelpverlening (Wgs) is de rol van gemeentes toegenomen. Alle 'natuurlijke personen' en dus ook voor ondernemers behoren tot de doelgroep. Snelle doorgeleiding van ondernemers met een ondernemersloon onder bijstandsniveau verdient prioriteit.
- » Veel vaker zal het gesprek moeten worden gevoerd over de levensvatbaarheid. Of de overstap naar de arbeidsmarkt - waar veel vraag is naar arbeidskrachten- zal moeten worden overwogen. Of de bedrijfsvoering zal moeten verbeteren om betere marges te kunnen realiseren. Wij spreken dan over 40% van de ondernemers, circa 800.000 ondernemers met en zonder personeel. Zij zorgen additioneel voor circa 900.000 arbeidsplaatsen.
- » Mogelijk wreken zich de vele digitale loketten. Het directe contact tussen ondernemersondersteuners - Kamer van Koophandel, RVO, de Belastingdienst, brancheorganisaties, financiers, accountants, administratiekantoren, provincie en gemeentes – is voornamelijk digitaal. Welke subsidies en (fiscale) regelingen en uitkeringen zijn eenvoudig aan te vragen of worden niet benut? Ondernemers zullen actiever moeten worden benaderd.
- » Dat dit mogelijk is bewijst het initiatief **Ondernemer Centraal** van de Gemeente Utrecht. Ondernemers die een TOZO of NOW hebben aangevraagd zijn allen uitgenodigd voor een gesprek. Ook kunnen ondernemers op eigen initiatief het gesprek aangaan. Meer dan 4000 ondernemers zijn direct benaderd. Met **Doorbraaktafels** worden ondernemers geholpen die vastlopen in regelingen. Het programma biedt kosteloos advies en, als dat nodig is, ook verdere coaching en hulp: www.utrecht.nl/ondernemercentraal.

A photograph showing a person in a black uniform reaching up to a high wooden shelf in a coffee shop. The shelves are filled with various coffee tins and bags. The person is looking up at the shelf. The background shows a wooden wall and a window.

Achtergrond KBI

Dit is de vierde publicatie van de Kleinbedrijf Index.

Er is geen discussie over het belang van ondernemers zonder personeel en de Kleinbedrijf ondernemers voor de Nederlandse economie. Zij vertegenwoordigen 95,5% van alle ondernemers in Nederland(4). Samen zorgen zij bijna voor een kwart van alle bedrijfswinsten en een derde van de werkgelegenheid in het bedrijfsleven(5).

Qua productiviteit passeert het Kleinbedrijf voor het eerst het midden- en grootbedrijf(6). Daarmee laten de kleinste bedrijven van Nederland zien dat zij vanaf 2014 de meeste omzetgroei per medewerker weten te realiseren.

Toch wordt er onvoldoende onderzoek gedaan naar ondernemers zonder personeel en het Kleinbedrijf. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) neemt in de conjunctuurmonitor alleen bedrijven mee met 5 medewerkers of meer(7).

Bedrijfs grootte doet er toe. Maatregelen voor bedrijven met 10 – 250 medewerkers zijn niet automatisch effectief of zelfs contraproductief voor starters, ondernemers zonder personeel en de kleinste bedrijven. Hoe kleiner bedrijven, hoe kwetsbaarder enerzijds, door beperkte middelen en mensen. Anderzijds zijn zij vaak het meest wendbaar, flexibel en productiever.

#Kleinbedrijfindex - is een gezamenlijk initiatief van Qredits, ONL voor ondernemers en het Kenniscentrum Digital Business & Media van de Hogeschool Utrecht.

4. CBS (2020), [Kerncijfers MKB, 17 dec 2020](#).

5. Jaarbericht Staat van het MKB (2019), *Investeren in groeivermogen*

6. Jaarbericht Staat van het MKB (2020), *Ondernemen is vooruitzien*

7. Jaarbericht Staat van het MKB (2020), *Ondernemen is vooruitzien*

Samenstelling van het panel

Het panel was dit kwartaal 8.600 ondernemers qua omvang. De ondernemers zijn digitaal uitgenodigd. De vragenlijst is tussen begin oktober en eind november ingevuld. Corona maatregelen zijn vanaf 13 november strenger geworden. De openingstijden van cafés en restaurants en essentiële winkels zijn beperkt tot 20.00 uur. Bioscopen, theaters en musea zijn nog gewoon open evenals het onderwijs, buiten- en binnensportenfaciliteiten.

Er zijn 1.029 respondenten, een response van 12%. Dit keer is er niet nagebeeld, de vragenlijst is alleen digitaal uitgezet. De kenmerken van de deelnemers zijn (vrijwel) identiek gebleven, met uitzondering van een toename van starters (+14%) in vergelijking tot Q2. De meeste analyses zijn gebaseerd op 1.000 waarnemingen, door de geringe uitval van data.

- » Een derde van de ondernemers is vrouw.
- » Meer dan de helft (55%) van de ondernemers is starter (maximaal 5 jaar actief).
- » 96% van de ondernemers heeft minder dan 10 personeelsleden, 67% zijn zelfstandig ondernemer zonder personeel.
- » De sectoren (detail)handel (20%), zakelijke dienstverlening (16%), technische beroepen (12%), horeca (11%) en zorg/verzorging (9%) zijn goed vertegenwoordigd.
- » De ondernemers hebben een MBO (48%) of een HBO/universitaire opleiding voltooid (39%).
- » Hun leeftijd is tussen de 25 jaar en 70 jaar, de meeste zijn 41 jaar – 55 jaar (48%).
- » Zij zijn actief in zowel dorpen als de kleinere tot de grootste steden.
- » De ondernemers zijn vooral actief in de provincies Zuid-Holland (17%), Noord-Holland (16%), Noord-Brabant (14%), Gelderland (12%) en Overijssel (11%).

Daarnaast hebben wij nieuwe basisvragen opgenomen:

- » 93% van de ondernemers voldoet aan het uren criterium van de Belastingdienst
- » Het uitgevraagde ondernemersloon is bij slechts 34% van de ondervraagden het enige inkomen. Veelal is de partner in loondienst (44%) of zelf ondernemer(17%).

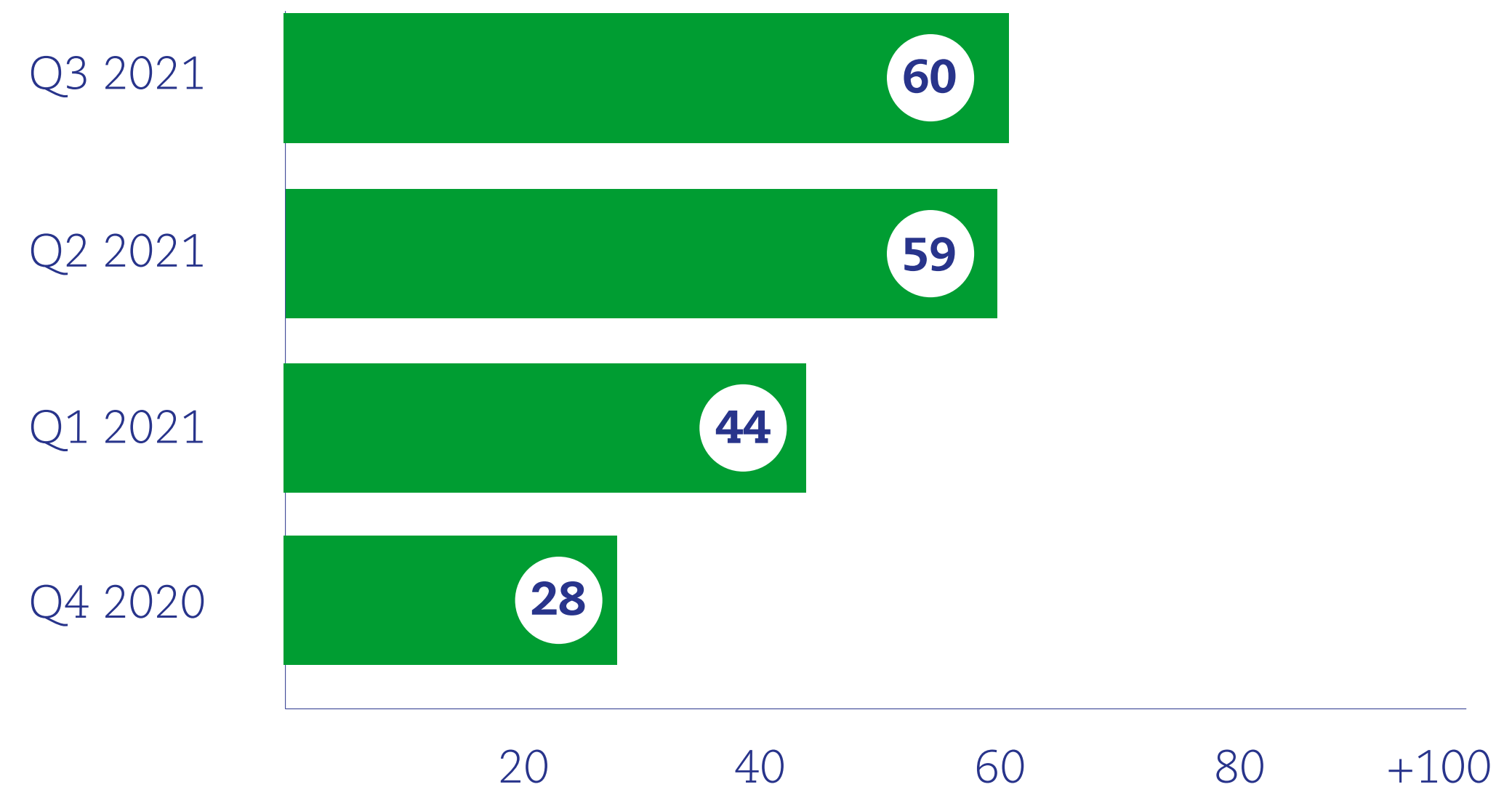
Er is een bias aanwezig in ons panel. Het zijn bedrijven met voldoende goede plannen en economische onderbouwing voor een lening bij Qredits. In die zin geven de uitkomsten een te positief beeld. Verder is het percentage starters oververtegenwoordigd en het percentage ondernemers zonder personeel ondervertegenwoordigd in vergelijking tot de Nederlandse populatie. De precieze uitwerking van deze mix is niet bekend. Alle uitkomsten en analyses zijn ongewogen scores.

Omzet index

Definitie: de omzetindex meet het percentage ondernemers met een omzet boven 5.000 euro p.m.

De omzetindex is vrijwel gelijk aan die van Q2 2021. Alle sectoren zitten weer op hetzelfde omzetriveau als in 2019. Vooral de technische beroepsbeoefenaren onderscheiden zich positief met hun omzettoename ten opzichte van 2019.

- » Starters zetten minder om in Q3 dan gevestigde ondernemers.
- » Ondernemers zonder personeel hebben een lagere omzet dan ondernemers met personeel.
- » De technische beroepsbeoefenaren, detailhandel en horeca zetten significant meer om dan de andere sectoren.
- » Technische beroepsbeoefenaren onderscheiden zich significant van andere sectoren met de meeste omzetgroei ten opzichte van 2019.

Ondernemers- vertrouwen

Definitie: bij het ondernemersvertrouwen wordt gemeten of men meer of minder omzet verwacht in het volgende kwartaal.

Het ondernemersvertrouwen is significant lager dan in Q2.

- » Starters hebben een hoger ondernemersvertrouwen dan gevestigde ondernemers.
- » Het ondernemersvertrouwen is lager bij ondernemers zonder personeel in vergelijking tot ondernemers met personeel.
- » Alleen in de horeca is het ondernemersvertrouwen significant lager dan in andere sectoren.

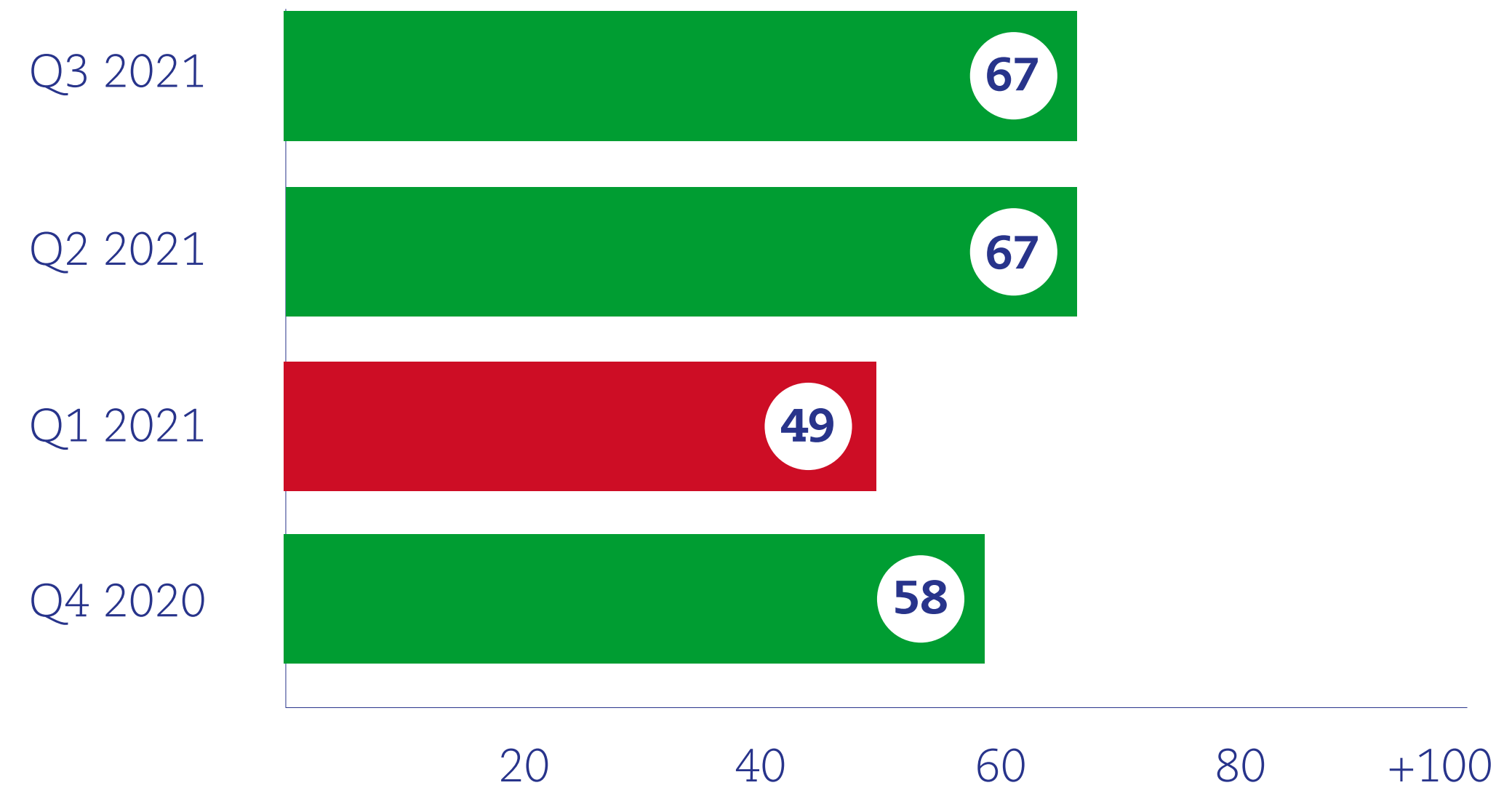

Betalingsindex

Definitie: hierbij wordt gekeken naar hoeveel procent van de ondernemers tijdig aan de betalingen voldoet.

De betalingsindex is gelijk aan die van Q2 2021. Ook zien we geen verschil tussen sectoren, starters en gevestigde ondernemers met of zonder personeel.

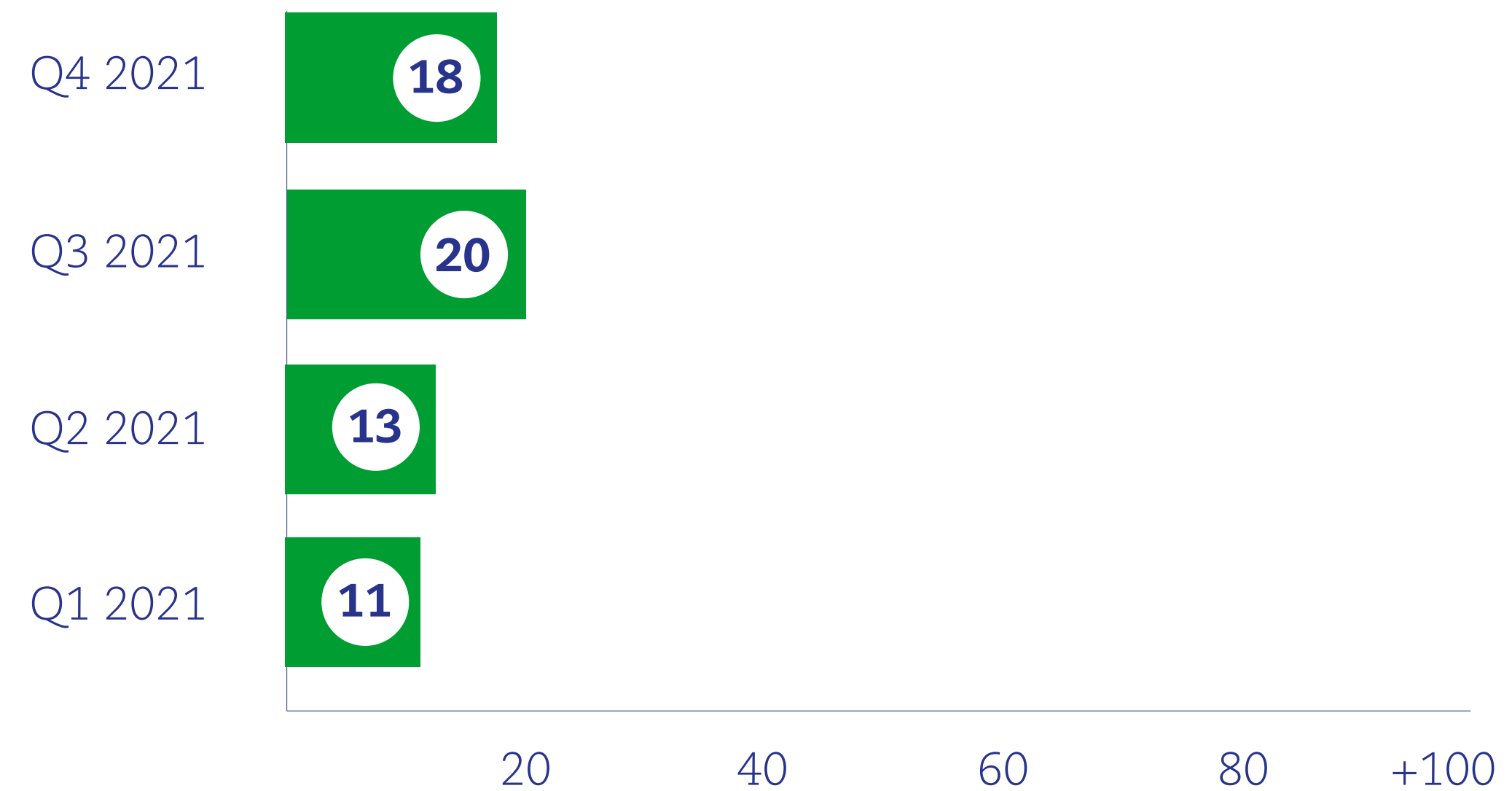

Betalings- verwachting

Definitie: bij de betalingsverwachting wordt gemeten of men verwacht in het volgende kwartaal de betalingen tijdig te kunnen voldoen.

- » De verwachting om op tijd te kunnen betalen in Q4 is bij starters hoger dan bij gevestigde ondernemers.
- » Ook de sectoren (detail)handel en de zorg zijn zeer optimistisch gestemd als het gaat om het op tijd betalen in Q4 2021.

Werkgelegenheids- toename

Definitie: is er sprake van een stijging of een daling van de werkgelegenheid.

De werkgelegenheid is positief, maar is minder toegenomen in Q3 dan in Q2. Bij starters (+21) is de werkgelegenheidstoename significant hoger dan bij gevestigde ondernemers (+4). Dit was ook zo in Q2. Er zijn geen sectorale verschillen aanwezig. Voorzichtigheid is geboden, omdat de analyses berusten op 349 waarnemingen.

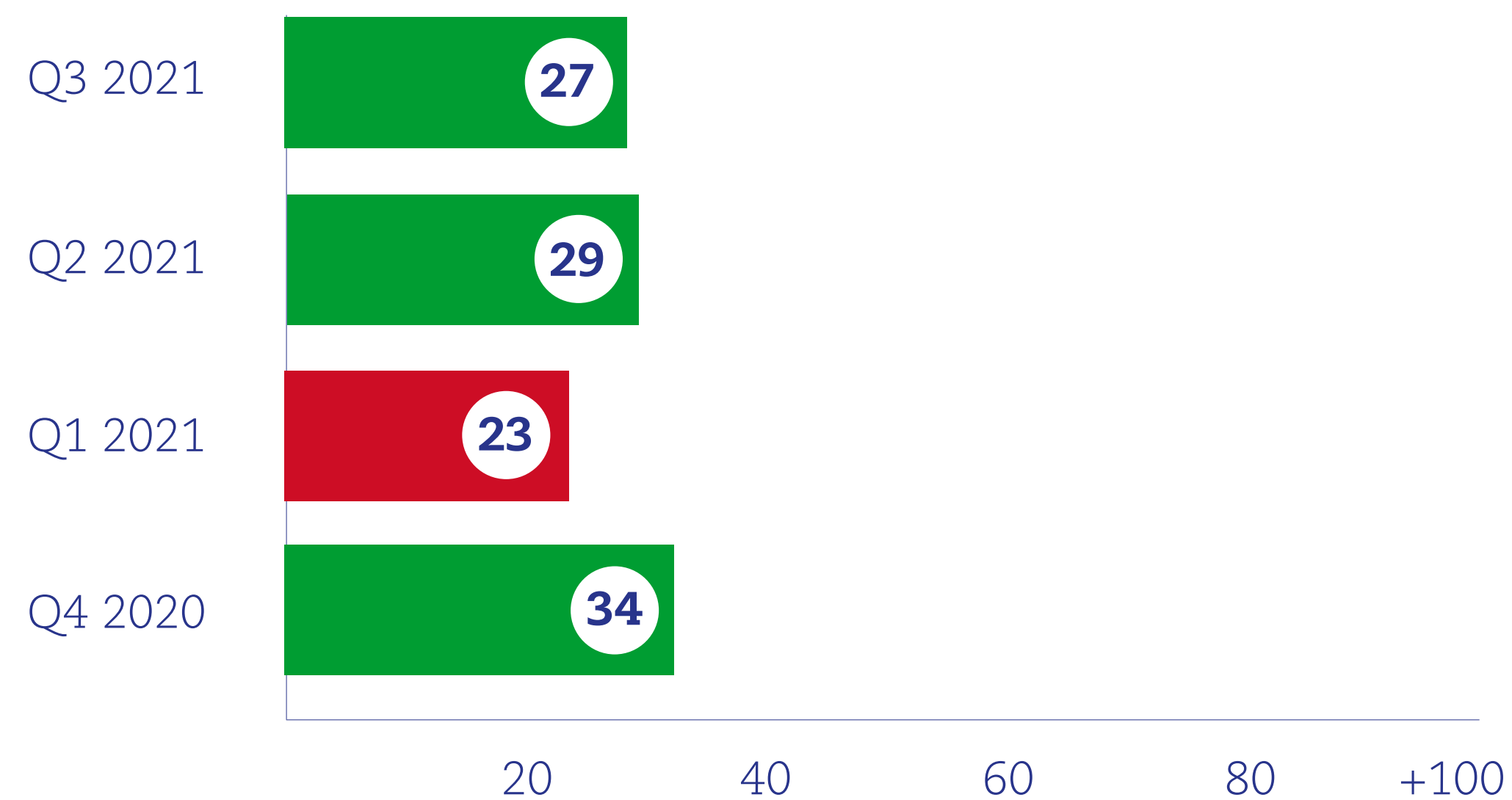
Innovatiequote

Definitie: hierbij wordt gekeken naar hoeveel procent van de ondernemers meer dan 10% van de omzet investeert.

De innovatiequote ligt op een vergelijkbaar peil met die van Q2.

- » Starters investeren meer dan gevestigde ondernemers.
- » Ondernemers zonder personeel investeren minder dan ondernemers met personeel.

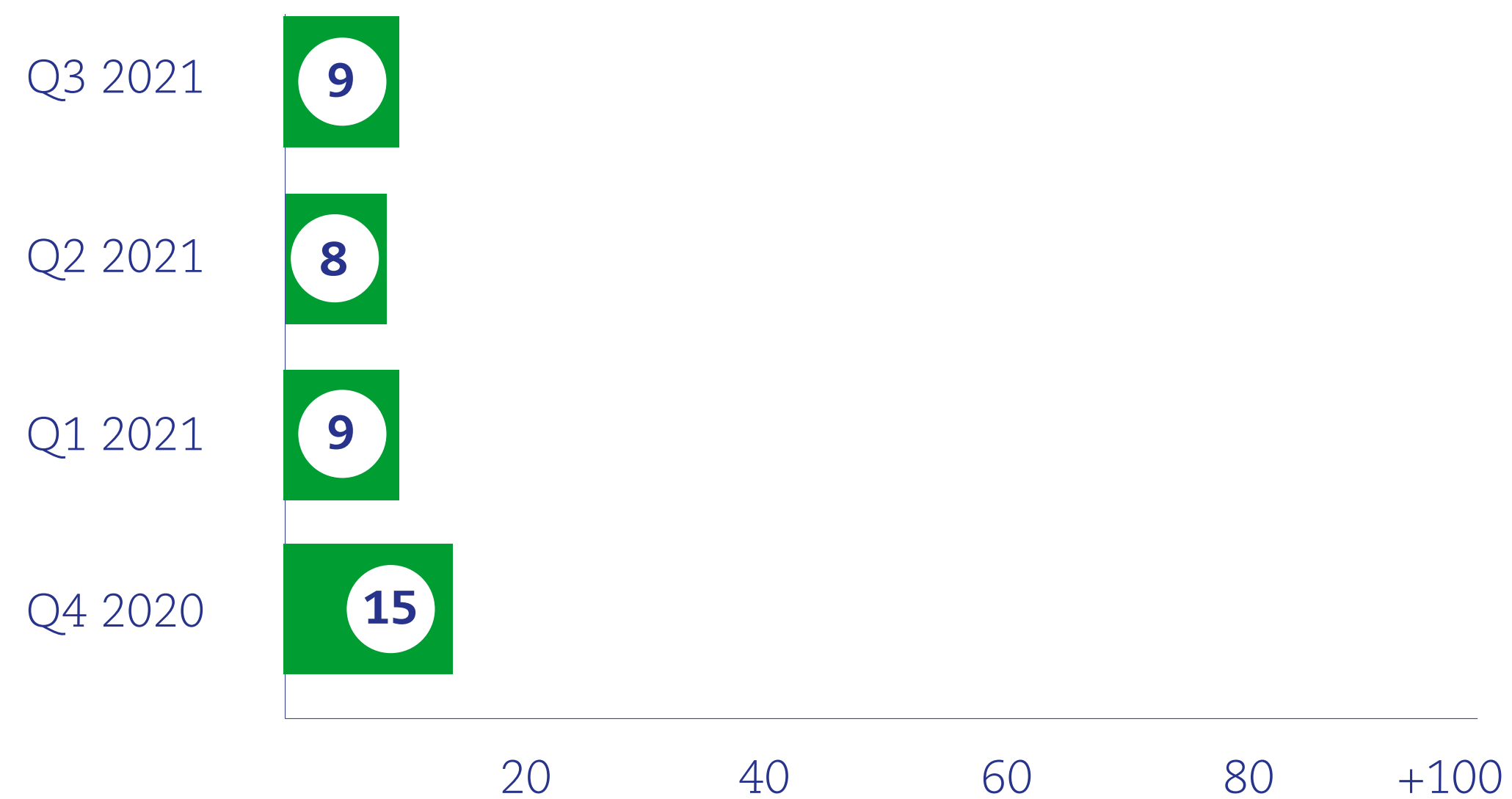

Topinnovators- quote

Definitie: hierbij wordt gekeken naar hoeveel procent van de ondernemers meer dan 25% van de omzet investeert.

Investerings- verwachting

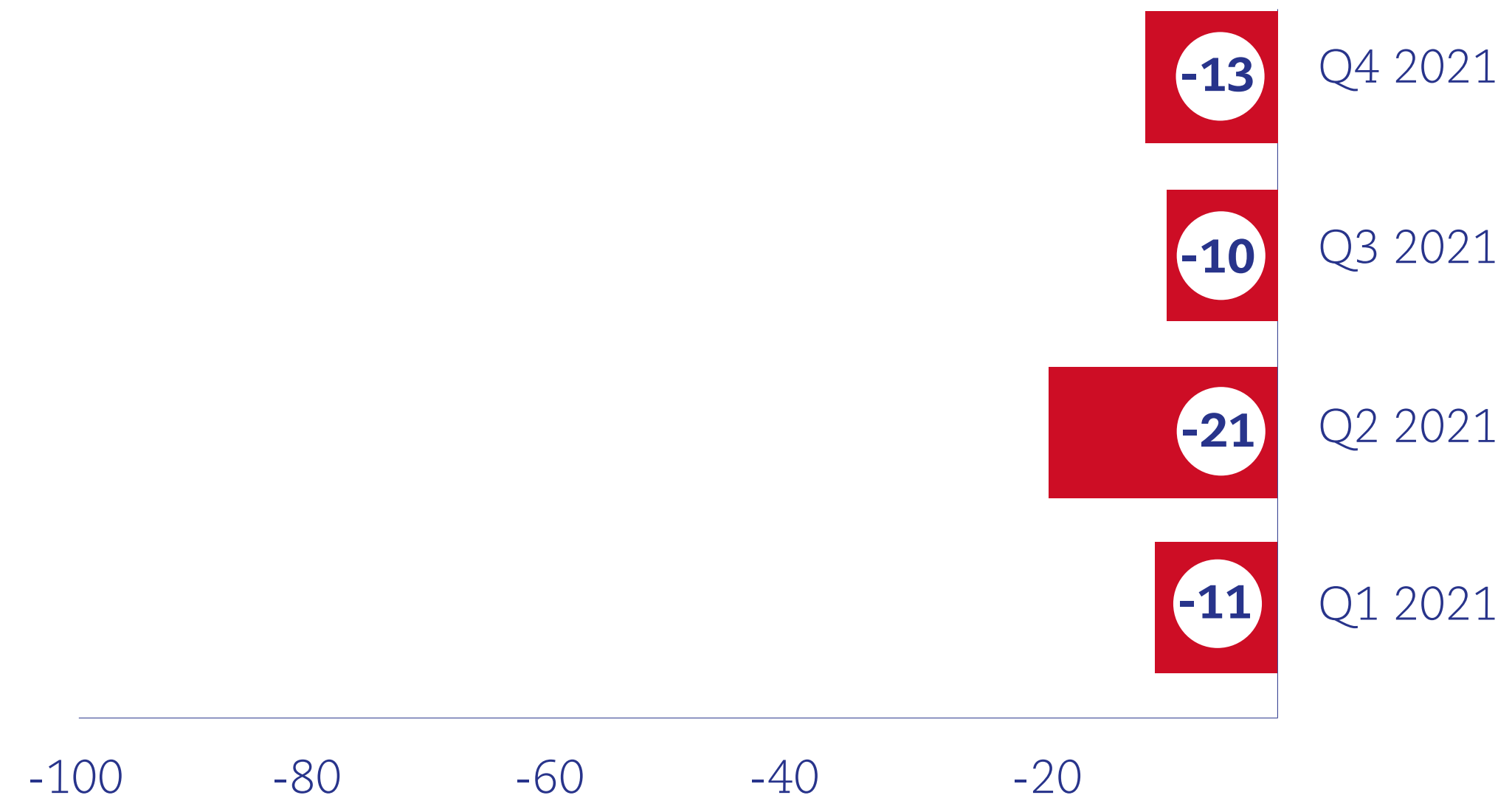

Definitie: gaat men meer of minder investeren in het volgende kwartaal.

Ondernemers verwachten dat zij in Q4 nog minder gaan investeren dan in Q3.

- » Investeringsverwachting bij starters is hoger dan die van gevestigde ondernemers.
- » Investeringsverwachting bij ondernemers zonder personeel en ondernemers met personeel is gelijk.

35% van de ondernemers gebruikt bedrijfsreserves en 50% privé spaarreserves om hun rekeningen/(korte termijn) schulden te betalen. Ondernemers met personeel brengen vaker pensioen- en investeringsreserves in (40%) dan ondernemers zonder personeel (32%). Daarmee is een verklaring gevonden, waarom ondernemers kwartaal op kwartaal hun investeringen terugbrengen.

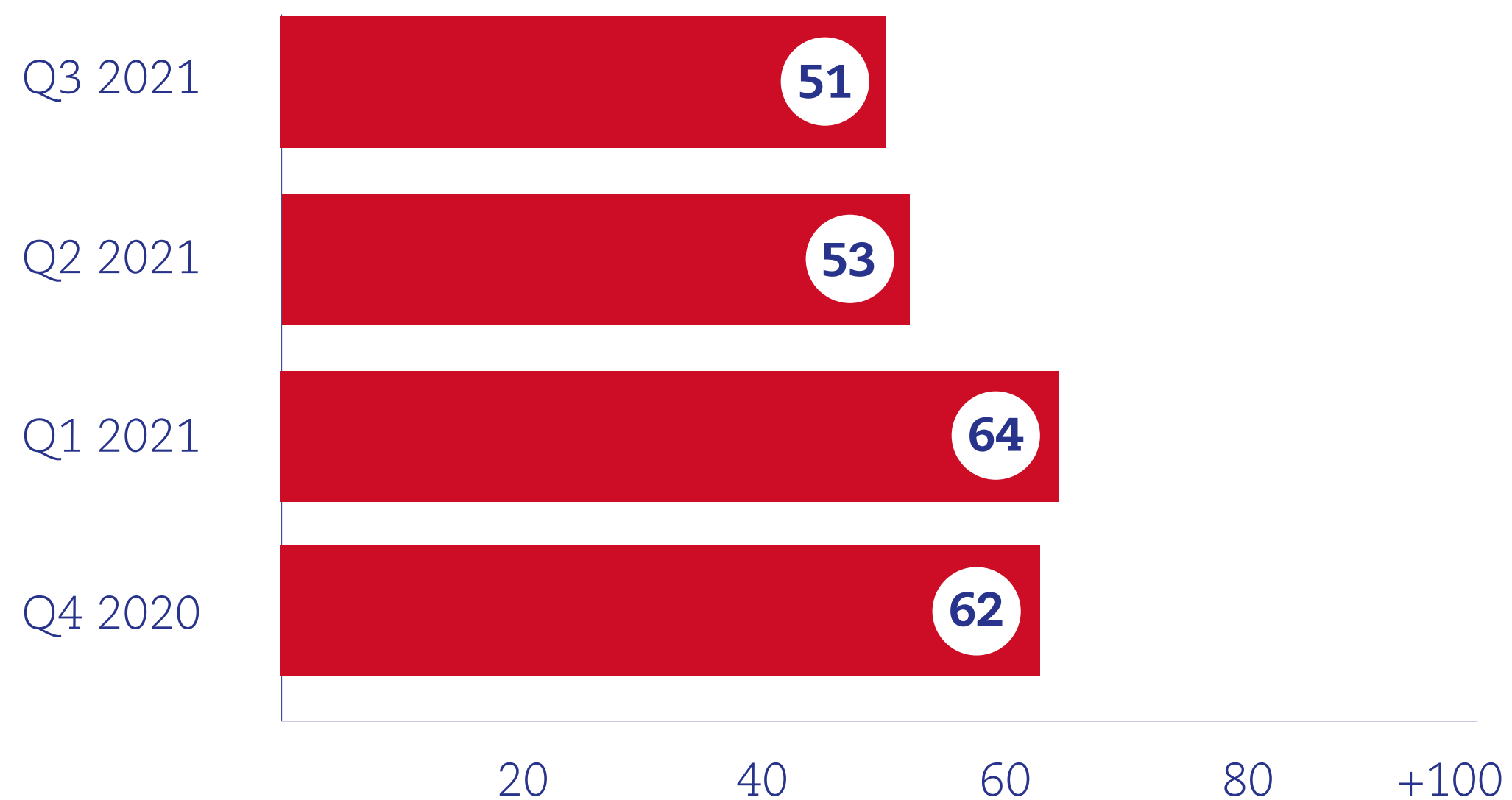

Ondernemersloon

Definitie: hierbij wordt gekeken naar hoeveel procent van de ondernemers minder dan het minimumloon verdient.

- » 51% verdient minder dan minimumloon.
- » 36% van de ondernemers verdient zelfs onder het bijstandsniveau.
- » Slechts 49% van de ondernemers verdient minimumloon of meer.

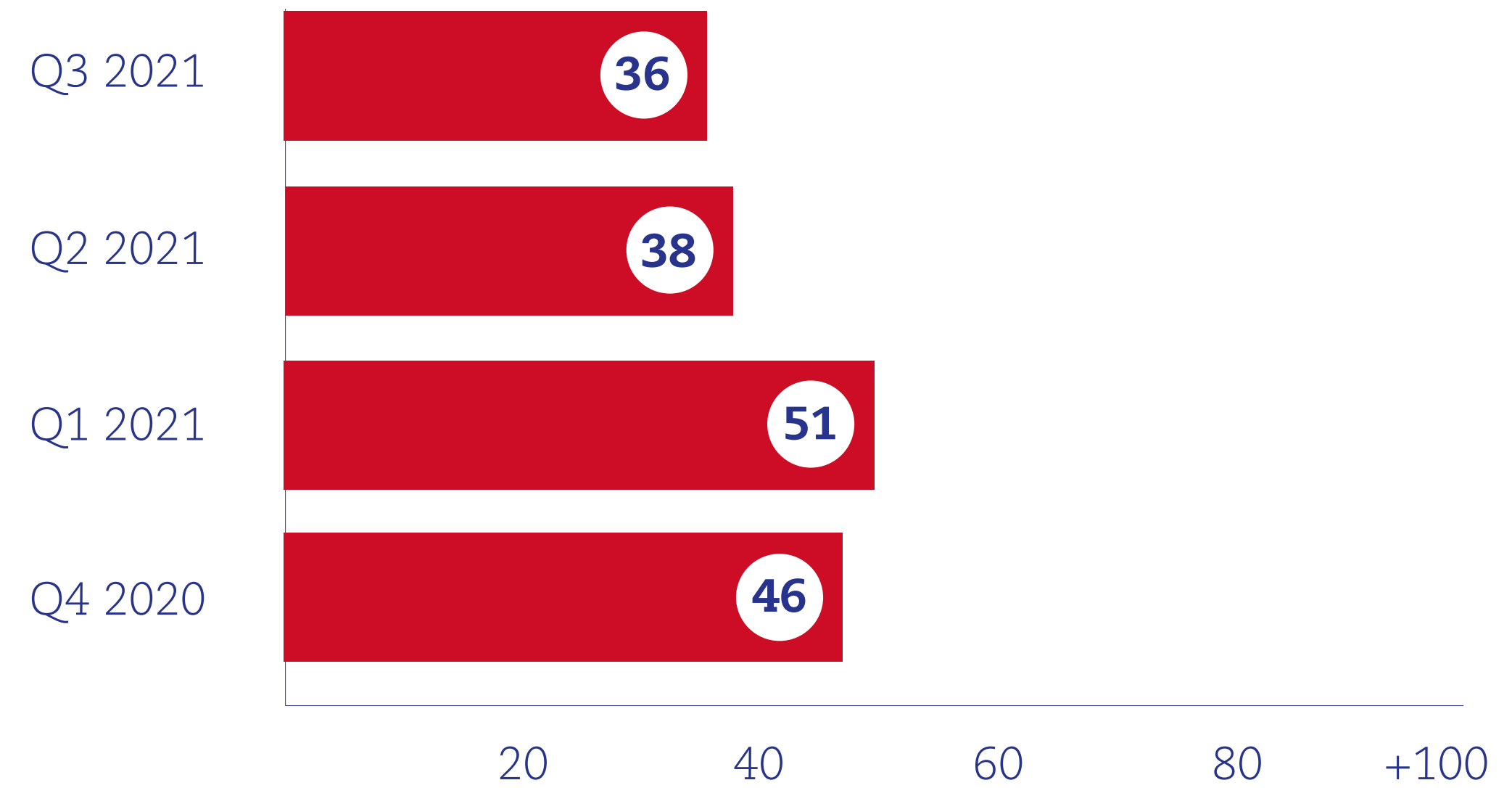
In dit onderzoek is gevraagd of de ondernemer de kostwinner is. Bij een derde is dat het geval. Twee derde van de ondernemers heeft een partner die werkt in loondienst (44%), een partner die eveneens ondernemer is (17%) of een partner die een pensioen of uitkering ontvangt (4%). Er is geen verschil geconstateerd tussen mannelijke en vrouwelijke ondernemers met partnerinkomen.

Ondanks dat ondernemers een partner met inkomen hebben, zit de ondernemer krap bij kas. 57% komt net rond en 11% komt geld te kort voor het dagelijks levensonderhoud.

Armoede index

Definitie: het percentage ondernemers dat onder bijstandsniveau verdient blijft nagenoeg gelijk.

Stressniveau

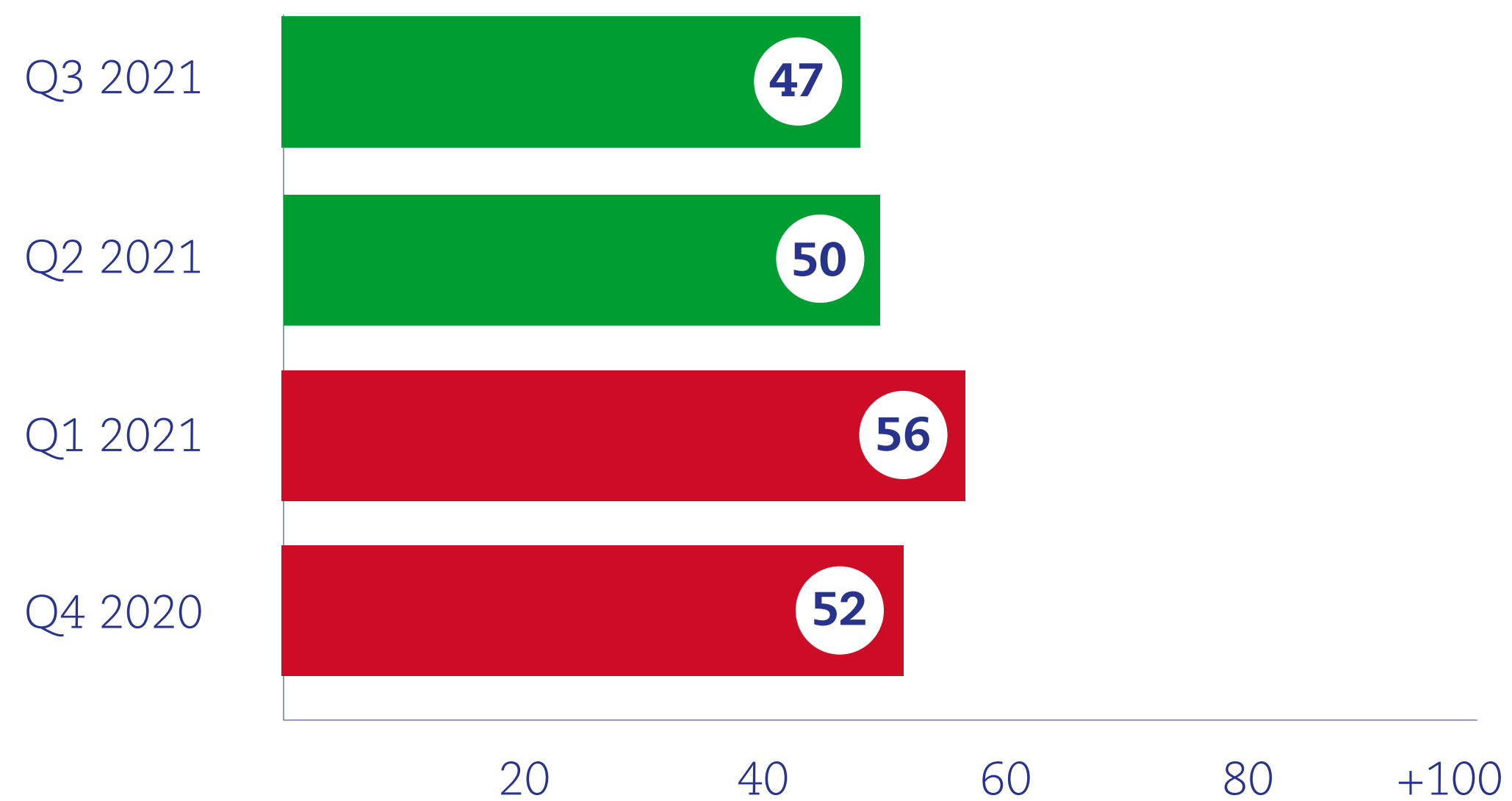

Definitie: in welke mate voelen ondernemers zich gestrest.

Het stressniveau van ondernemers zakt langzaam.

- » Er is geen verschil tussen starters en gevestigde ondernemers.
- » Ondernemers met personeel (51) hebben een significant hogere score dan ondernemers zonder personeel (46).
- » De zakelijke dienstverlening (41) heeft significant minder stress dan andere sectoren.
- » Het stressniveau bij de horeca (56) en de detailhandel (51) is significant hoger in vergelijking tot de andere sectoren.

Stresslevel ondernemers: 50 (1 -25 laag, 26 -50 gemiddeld, 51 -75 bovengemiddeld, 76 – 100 hoog)

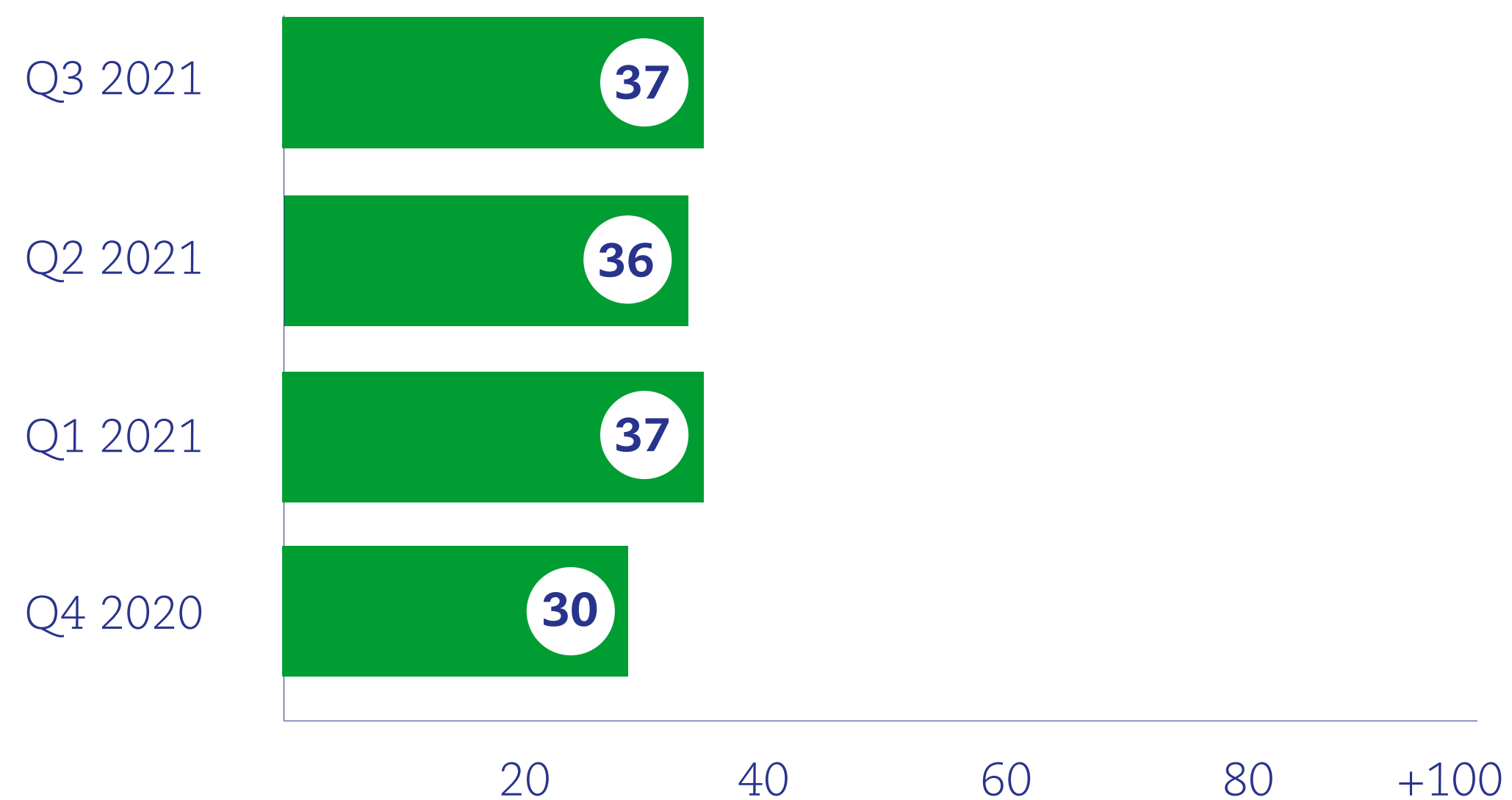

Nettomarge

Definitie: met nettomarges wordt omzet min alle kosten voor ondernemersloon gemeten. De index geeft weer welk percentage ondernemers een nettomarge boven de 20% hebben.

42% heeft een nettomarge lager of gelijk aan 10%
21% heeft een nettomarge van 11% - 20%
37% heeft een nettomarge hoger dan 21%

- » Nettomarges bij starters zijn gelijk aan die van gevestigde ondernemers.
- » Nettomarges van ondernemers zonder personeel zijn gelijk aan die van ondernemers met personeel.
- » Nettomarges zakelijke dienstverlening zijn significant hoger dan alle andere sectoren.

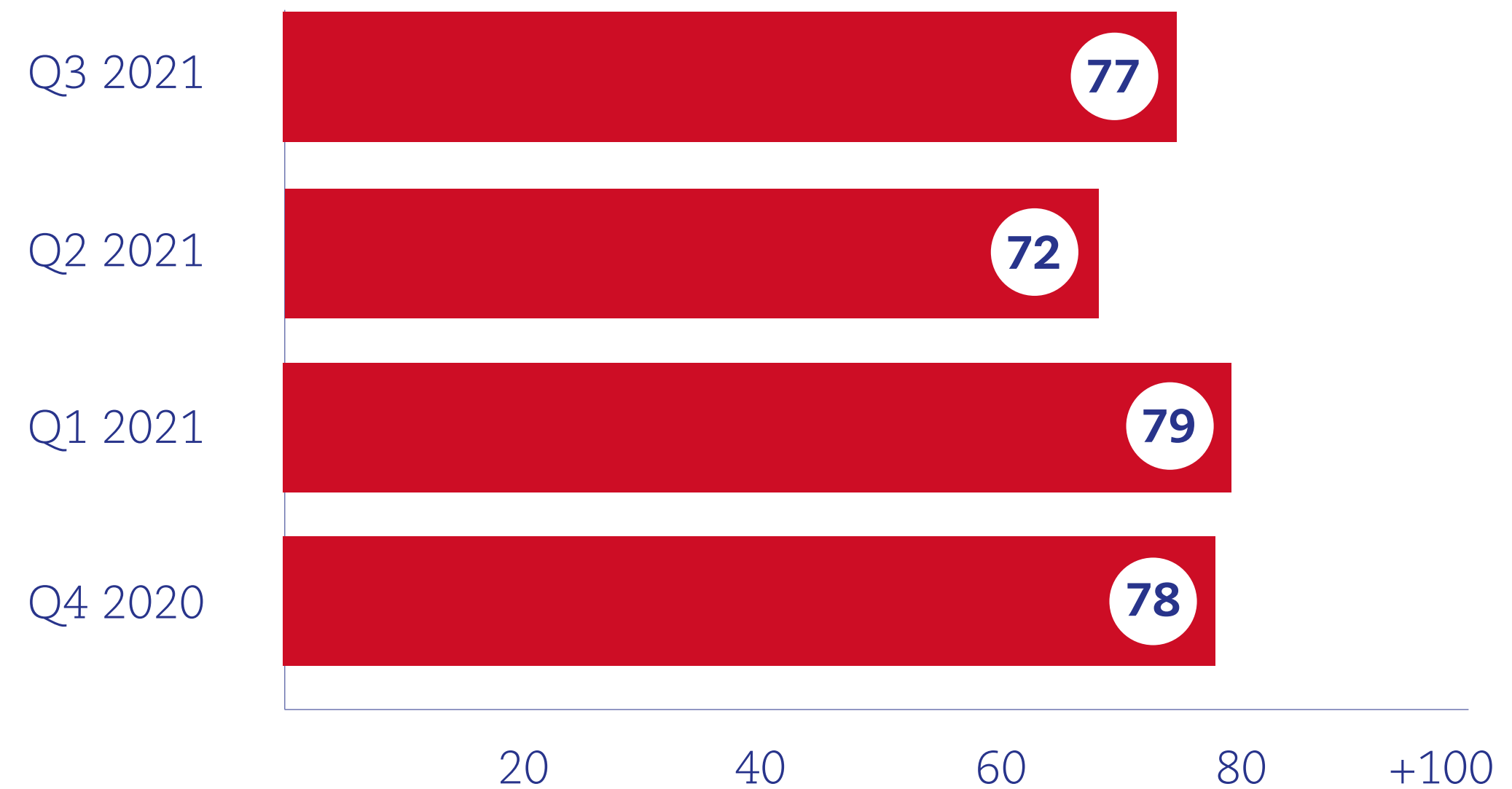

Weerstandindex

Definitie: hierbij wordt gekeken naar het percentage ondernemers met een solvabiliteit lager of gelijk aan 20%.

- » Starters hebben hetzelfde weerstandsvermogen als gevestigde ondernemers.
- » Ondernemers zonder personeel hebben een significant lager weerstandsvermogen (0.75) dan ondernemers met personeel (0.68).
- » Zakelijke dienstverlening heeft een significant hoger weerstandsvermogen (0.60) dan alle andere sectoren (0.79).

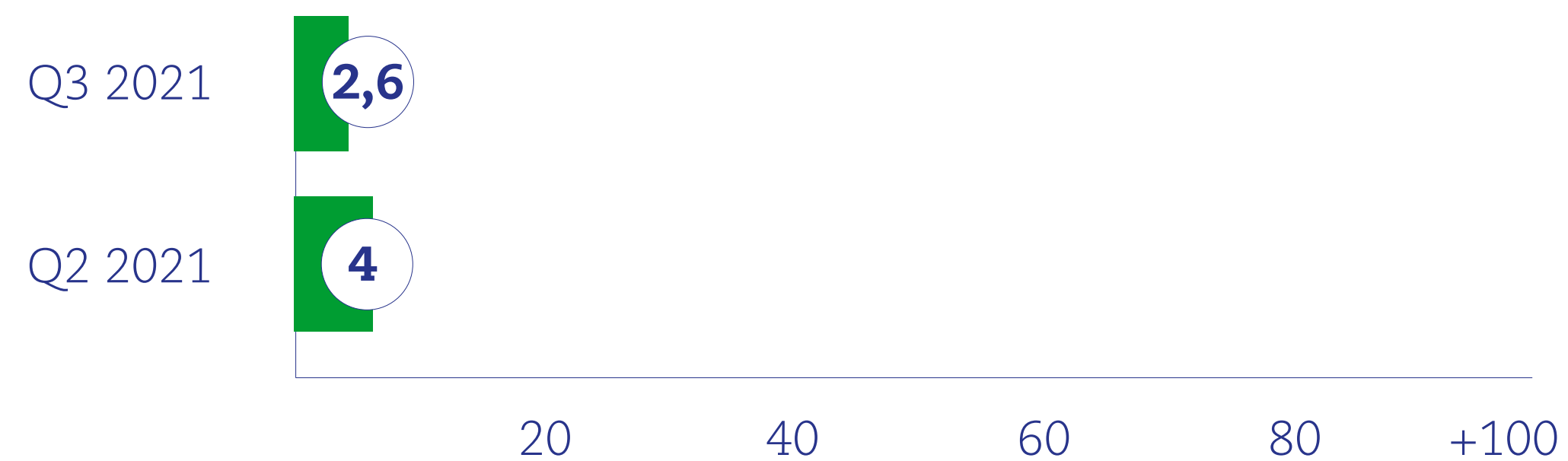
28% van de ondernemers heeft een negatief eigen vermogen (technisch failliet).
Dat betekent dat verliezen van voorgaande kwartalen/jaren het eigen vermogen meer dan teniet hebben gedaan.

Stakingsindex

Definitie: percentage ondernemers dat denkt binnen een half jaar zijn of haar bedrijf te sluiten.

Continuïteitsindex

Definitie: percentage ondernemers dat voldoende middelen heeft om het bedrijf voort te zetten.

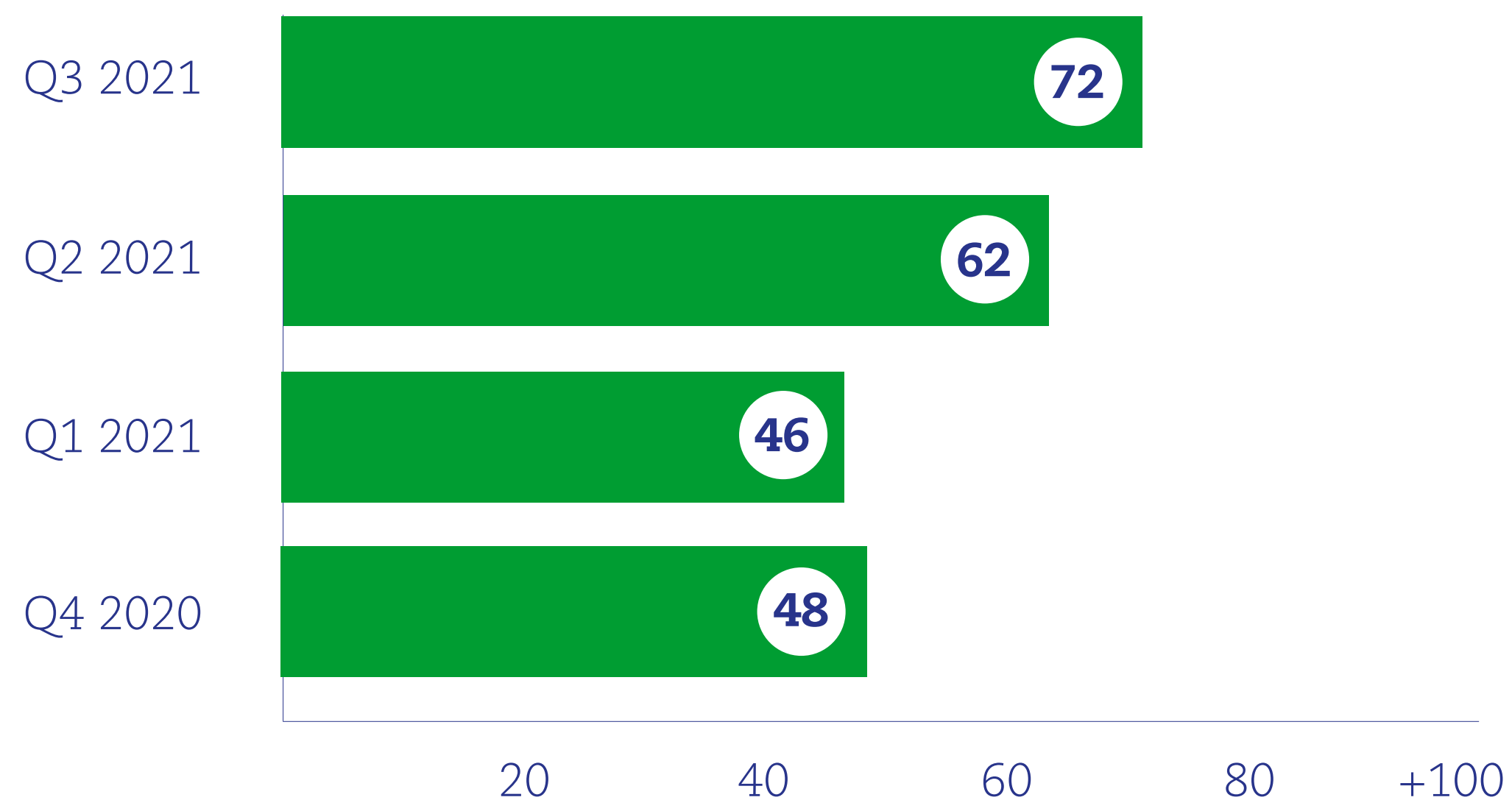
De continuïteitsindex is wederom gestegen en ligt significant hoger dan in Q2 van 2021.

- » Starters hebben dezelfde continuïteitscore als gevestigde ondernemers.
- » Ondernemers zonder personeel hebben een hogere score (74) dan ondernemers met personeel (67).
- » De horeca en detailhandel hebben met 67 een significant lagere score dan de andere sectoren.

In dit onderzoek is ook gevraagd naar de middelen die ondernemers inzetten om hun continuïteit te versterken. Er wordt massaal ingezet op belastinguitstel, waarvan 48% van de ondernemers gebruik maakt.

- » Starters (37%) maken minder gebruik van belastinguitstel dan gevestigde ondernemers (55%).
- » Ondernemers met personeel (55%) vragen vaker belastinguitstel aan dan ondernemers zonder personeel (32%).

Daarnaast wordt er flink geleend, zowel bij professionele financiers (27%) als bij familieleden (18%). Het aantrekken van (non-) bancaire financiering is lager bij starters (22%) dan bij gevestigde ondernemers (31%). Ondernemers met personeel (33%) doen dit vaker dan ondernemers zonder personeel (24%).

Fiscale regelingen en subsidies bij investeringen

Ondernemers kunnen gebruik maken van fiscale aftrekregelingen of subsidies als extra impuls voor investeringen. In hoeverre maken ondernemers gebruik van deze mogelijkheden? Er is uitgevraagd of ondernemers de afgelopen vijf jaar van dergelijke faciliteiten gebruik hebben gemaakt. In 2015 hebben wij een vergelijkbare groep ondernemers dezelfde vraag voorgelegd en daarmee kunnen wij de uitkomsten benchmarken.

Fiscale aftrek	2021 zzp	2021 mkb	2015 zzp	2015 mkb
Kleinschalige investeringsaftrek	40%	47%	18%	30%
Energie investeringsaftrek	3%	7%	-	-
Milieu investeringsaftrek	1%	6%	6%	14%
Willekeurige afschrijving milieu aftrek (Vamil)	1%	4%	4%	11%
WBSO: Research & Development	0%	1%	2%	7%
Subsidies				
Gemeentelijke subsidie	5%	8%	-	-
Provinciale subsidie	1%	5%	-	-
RVO-subsidie	6%	12%	-	-
Innovatiekrediet	1%	2%	1%	2%
InnovatiePrestatieContracten (IPC)	0%	0%	-	-
Mkb-innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT)	0%	0%	-	-
Investeringssubsidie Duurzame Energiebesparing (ISDE)	0%	1%	-	-
Subsidieregeling Emissieloze Bedrijfsauto's (SEBA)	0%	1%	-	-

Fiscale regelingen en subsidies bij investeringen

Fiscale regelingen worden vaker gebruikt (max. 47%) dan subsidies (max. 12%). Ook blijkt dat ondernemers zonder personeel consistent van minder regelingen gebruik maken dan ondernemers met personeel.

De succesvolle regeling is de kleinschalige investeringsaftrek, die veel vaker wordt gebruikt dan in 2015. Daarmee is dan ook meteen alles gezegd. Alle andere regelingen en subsidies worden nauwelijks ingezet. Alleen RVO en gemeentelijke subsidies worden in geringe mate gebruikt. Wij vinden daarbij geen enkel verschil tussen starters en gevestigde ondernemers en ook sectoren verschillen niet van elkaar. Met uitzondering van de WBSO. Die wordt significant vaker aangevraagd door technische beroepsbeoefenaren

Wij hebben in dit zelfde onderzoek ondernemers ook gevraagd of zij gebruik willen maken van een no-cure/no-pay adviseur (15% provisie). 19% van de ondernemers zonder personeel en 46% van de ondernemers met personeel zegt daarvan gebruik te willen maken.

Voor meer informatie over dit rapport kun je terecht bij:

Ester Renssen

E: e.rensen@qredits.nl

T: 06 48 42 51 44

*Verveelvoudiging voor eigen gebruik is alleen toegestaan met bronvermelding:
Van Teeffelen, L., Renssen, E. (2021), Ondernemerslonen en weerstandindex te laag ondanks goed derde kwartaal, KBI Q3 2021, Qredits/HU/ONL*